

Mehmed Tefvik Efendi'nin mensuplarından olup 1877'de memleketi Tirnova'dan İstanbul'a gelerek Fatih türbedarı olan ve bu unvanla tanınan Ahmed Amiş Efendi uzun yıllar irşad makamında bulunmuştur (ö. 1920). Kuşadalı İbrâhim Efendi'den sonra Mehmed Tefvik Bosnevî ile devam eden Halvetî-Şâbânî tarikatının bu kolu Ahmed Amiş Efendi mensuplarınınca sürdürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Enderunlu Ali Âli, *Hidâyetü'l-velî fî Menâkıb-ı Kuşadalı*, İÜ Ktp., TY, nr. 9849, vr. 7^b; *Tomar-Halvetiyye*, s. 79-81; *Tomar-Melâmîlik*, s. 103-104; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 80-94; Osman Nuri Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, İstanbul 1942, s. 144-145, 234; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 61; Yaşar Nuri Öztürk, *Muhammed Tefvik Bosnevî, Hayatı, Mektupları, Halifeleri*, İstanbul 1981; a.m.f., *Kuşadalı İbrahim Halvetî, Hayatı, Düşünceleri, Mektupları*, İstanbul 1982, s. 42-43; Mehmed Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 288; Nihat Azamat, "Kuşadalı İbrahim Efendi", *DiA*, XXVI, 469.

NİHAZ AZAMAT

MEHMED TULÛÎ EFENDİ

(ö. 1170/1757)

Dinî eserler bestekârı,
mutasavvîf ve hattat.

Bolu'nun Mudurnu kazasında doğdu. Müstakimzâde yetmiş yaşında öldüğünü bildirdiğine göre (*Tuhfe*, s. 492) 1100 (1689) yılında doğmuş olmalıdır. Bir müddet sonra İstanbul'a gitti. İyi bir öğrenim görmesinin ardından Halvetiyye tarikatının kollarından Nasûhiyye'nin kurucusu Üsküdarlı Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi'ye intisap etti. Mehmed Nasûhî Efendi'nin oğlu Şeyh Alâeddin Ali Efendi'den hilâfet aldı. Üsküdar'da Naıçacı Halil Efendi Tekkesi şeyhi Mehmed Efendi'nin 1155'te (1742) vefatı üzerine aynı tekkeye şeyh tayin edildi ve burada on beş yıl kadar şeyhlik yaptı. Memleketi Mudurnu'ya gittiği bir sırada orada hastalanarak "âsâr-ı hikmet" ibaresinin gösterdiği 1170 (1757) yılında vefat etti. Yerine damadı Hüseyin Efendi şeyh oldu.

Mehmed Tulûî Efendi hattat Sarı Yahya Efendi'nin talebesi olmuş, sülûs ve nesih-te ondan icâzet almıştır. Yazdığı şiirlerde Tulûî mahlasını kullanmıştır. Mehmed Tulûî Efendi'nin çok sayıda durak, ilâhi, tevşih vb. bestelediği bildirilmekteyse de bestelediği eserlerden günümüze ancak güftesi Gafûrî'ye ait, "Sürüp dergâhına rûy-i siyâhım" mısrayla başlayan irak ve güftesi Yûnus Emre'ye ait, "Ben bende

buldum çün Hakkı" mısrayla başlayan se-gâh durakları gelebilmiştir. M. Subhi Ezgi, bu iki durağın notasını neşrettiği eserlerinde (bk. bibl.) Mehmed Tulûî Efendi ile Akbaba İmamı Mehmed Zaîfî Efendi'yi birbirine karıştırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 78; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 491-492; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940-53, IV, 136; V, 324-325; a.m.f., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 43, 56-57; Sadettin Nühzet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 160, 346; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 26; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 482; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlahiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 527; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 286; II, 596; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (18. Yüzyıl), İstanbul 2003, s. 187-188, 190, 659, 662-663, 709; Öztuna, *BTMA*, II, 41; Ömer Tuğrul İnançer, "Şabanlıkte Zikir Usulü ve Musikî", *DBİst.A*, VII, 123-124.

HASAN AKSOY

MEHMED VASFİ, Kebecizâde

(ö. 1831)

Osmanlı hattatı.

Kebeci esnafından Süleyman isimli bir zatın oğlu olan Hâfız Mehmed Emin Vasfî, Konyalı Ebûbekir Râşid Efendi'den hüsn-i hat öğrenerek 1181'de (1767) icâzet aldı. Galata Sarayı'ndan sonra Topkapı Sarayı'nda da hat hocası olarak uzun yıllar çalıştı ve birçok talebe yetiştirdi. Sultan IV. Mustafa'ya ve II. Mahmud'a -tahta geçmelerinden önce- hüsn-i hat hocalığında bulundu; bunlardan II. Mahmud'a icâzet verdiği bilinir (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 1353). Şehzade Mahmud ile hocasının bir araya gelmeden yazışarak hat derslerini sürdürdükleri halen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcut (*Hazine*, nr. 2288) meşklerinden anlaşılacaktır. Bir gelenek halinde Arapça tertiplenen icâzetnâme cümlelerini -görebildiğimiz kadarıyla- ilk ve son defa olarak Türkçe yazmayı gerçekleştiren kişi Kebecizâde olmuştur. II. Mahmud'un henüz tahta geçmeden önce yazdığı bir hilye-i şerifin altına Kebecizâde şu izin cümlesini yazmıştır: "Ammâ ba'dü, bu hatt-ı latîf ve kelâm-ı münîf Hazret-i Şeyh İbnü's-Şeyh Hamdullah Efendi'nin intihab ettiği kavâid rûsûmu üzere sâhibü'l-hatt-ı hümayun azametlü, mehâbetlü, kudretlü İbnü's-Sultân Şehzâde Mahmûd-ı Adlî İbnü's-Sultân Abdülhamîd Han İbnü's-Sul-

tân Ahmed Han efendimiz hazretlerinin istihkâkı nümâyan olmağla hilyeleri ve kıtâbetleri zeylinin ketebe tahririne izin verildi. Hüve'l-üstâd Mehmed Vasfî, 1222" (1807).

Muharrem 1247'de (Haziran 1831) vefat eden ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilen Mehmed Vasfî'nin icâzet alışı tarihi göz önünde bulundurulursa bu sıralarda seksen yaşını geçtiği muhakkaktır. Zamanına kadar yetişen hattatların hocalarını gösteren bir "silsile-i hattâtîn" tertipleyen Kebecizâde (ilâveli yeni neşri için bk. Rado, s. 281-295) bu silsilede kendine ayırdığı bölümde hacca 1816'da gittiğini, yazdıkları arasında yirmi mushaf, 150'ye yakın delâilü'l-hayrât ve en'âm-ı şerif, 250'ye yakın Hâfız Osman tarzı hilye, 200 civarında kitap şeklinde cep hilyesi, 230 kadar murakka', 3000 civarında kıta bulunduğunu belirttiğinden sonra bunları yazmaktan maksadının riyâ değil dua almak olduğunu belirtmektedir. Mehmed Vasfî Efendi'nin Lâleli Camii kapılarındaki 1197 (1783) tarihli celi sülûs yazıları, kısa bir zaman sonra doğacak olan Râkım üslûbunun yanında pek kaba durmaktadır. Birçok eser bırakmış olmakla beraber Kebecizâde'nin asıl vasfî hocalığıdır. Tertiplendiği silsilenâmede öğrencilerinden yetmiş dokuzunu kaydetmekteyse de bunlar arasında Eyyûbî Râşid ve Çömez Mustafa Vâsıf efendiler

Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin sülûs- nesih kıtası (Ekrem Hakkı Ayverdi hat koleksiyonu)

hüsn-i hattı daha sonraki nesillere taşıyan en mühim isimlerdir. Mehmed Vasfi Efendi'nin yazdığı mushaflardan üçü Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 20), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (AY, nr. 6650) ve Sakıp Sabancı Müzesi'ndedir (nr. 259). Sülüs nesih murakkaları-na da koleksiyonlarda rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 608; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 447-450; Fethi İsfendi-yaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1952, s. 478; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 447-450; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 202-203; M. Uğur Derman, "Sultan İkinci Mahmud'un Hattatlığı", *Sultan İkinci Mahmud ve Reformları Semineri* (28-30 Haziran 1989): *Bildiriler*, İstanbul 1990, s. 37-47; a.m.f., *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 142-145; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 160-161.

M. UĞUR DERMAN

MEHMED VEHBİ EFENDİ

(1862-1949)

Hulâsatü'l-beyân adlı tefsiriyle tanınan son devir din âlimi ve siyaset adamı.

Konya'nın Hâdim ilçesinin Kongul köyünde doğdu. Babası ilimle de uğraşan Çelik Hüseyin Efendi'dir. Babasının lakabı sebebiyle Çelik soyadını almış, ilçesine izâfeten Hâdimî (Hâdimli) nisbesiyle anılmıştır. İlk tahsilini köyünde tamamladı. Anbarlızâde Mehmed Efendi'den Kur'ân-ı Kerim'i hatmettikten sonra kıraat ve tecvid dersleri aldı. Tomakzâde Mehmed Efendi'den Arap diline dair ilk kitapları okumaya başladı. 1877'de Hâdim Medresesi'ne kaydoldu. Hâfız Ahmed Efendi'den sarf ve nahivle diğer ilimlere dair kitapları okudu. Öğrenimini tamamlamak için 1880 yılında Konya Şirvâniye Medresesi'ne geçti. Burada Konya müftüsü Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi'den Arapça, Tavaslı Osman Efendi'den fıkıh ve usûl-i fıkıh okuyarak icâzet aldı (TA, XXIII, 431).

Mehmed Vehbi Efendi öğretim hayatına 1888'de Konya medreselerinde başladı. Mahmûdiye Medresesi müderrisi iken Konya Hukuk Mahkemesi üyeliğine seçilince (1901) buradan ayrıldı. 1903 yılında Konya'da yeni açılan Mekteb-i Hukûk'a vesâyâ (veraset ve intikal) müderrisi tayin edildi. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânıyla Konya mebusu olarak Meclis-i Meb'ûsan'a girdi. Meclisin kapatılmasından sonra

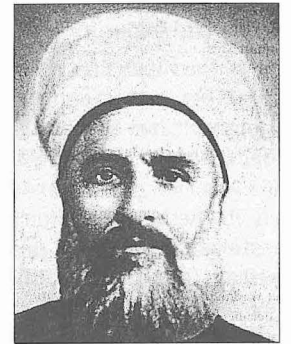
Konya'ya döndü (1911), yeniden tedrisata ve eser telifine başladı. Dört yıl içinde tefsirini tamamladı. Tekrar toplanan son Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'na Konya mebusu olarak girdi ve İstanbul'un İngilizler tarafından işgali üzerine padişah ve Ankara ile görüşmek için seçilen heyette yer aldı. 16 Mart 1920'de Sultan Vahdeddin ile yapılan görüşmede ona düşmana karşı direnmeyi ve Anadolu'daki harekete destek vermeyi önerdi (Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, s. 76). Heyet ardından Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile görüştü.

Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal güçlerine karşı Anadolu'da başlatılan Kuvâ-yi Milliye hareketi içerisinde aktif olarak çalışan Mehmed Vehbi Efendi yaptığı konuşmalarla vatandaşları düşmana karşı mücadeleye teşvik etti. Konya Valisi Cemal Bey'in halkla anlaşmazlığa düşüp görevini terketmesi üzerine şehrin ileri gelenlerinin isteğiyle Konya valiliği görevini kabul etti ve şehrin İtalyanlar'ca işgaline engel oldu (a.g.e., s. 71-80). İstanbul hükümetinin Kuvâ-yi Milliyeciler ile anlaşması üzerine valilik görevine tayin edilen Suphi Bey'in şehre gelmesiyle Mehmed Vehbi Efendi görevi ona teslim etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi açılınca Konya mebusu olarak meclise girdi. Konya mebusu Celâleddin Ârif Bey'in Erzurum'a gitmesi dolayısıyla üç ay Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başkanlık yaptı. Çumra ayaklanmasını bastırmak için Refet Paşa ile birlikte Konya'ya geldi. Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'ya çağırılması üzerine geri döndü ve Fevzi Paşa kabinesinde Evkaf ve Şer'iyye vekili oldu. Sultan Vahdeddin'in İngilizler'in himayesinde İstanbul'dan ayrılmasından sonra onu padişahlıktan ve halifelikten azleden meşhur fetvayı Mehmed Vehbi Efendi verdi. Aynı fetva gereğince hilâfet makamına Abdülmecid Efendi getirildi (Ceylan, I, 196-221; II, 39-40). Meclisin güvensizlik oyu sebebiyle düşen hükümetle birlikte vekillik görevi sona eren Mehmed Vehbi Efendi'nin 1923 Nisanında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin feshedilmesinin ardından mebusluk sıfatı da kalkınca siyaseti tamamen bıraktı.

Kendisini ilme vermesine rağmen Mehmed Vehbi Efendi'nin zaman zaman baskılara uğradığı ve gözetim altında bulunduğu görülmektedir. İzmir suikastıyla (16 Haziran 1926) ilişkili olduğu gerekçesiyle Konya ve Ankara'da yirmi gün kadar gözetim altında tutuldu; suçsuz-

luğunun anlaşılması üzerine İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmaktan kurtuldu. Mehmed Vehbi Efendi 27 Kasım 1949 tarihinde vefat etti ve Konya'da Ankara yolu üzerindeki Musallâ Mezarlığı'na defnedildi. Mehmed Vehbi Efendi cesaret ve dirayet sahibi bir kimseydi. Daima vicdanî kanaatleriyle hareket etmiş, etki altında kalmamış ve düşüncelerinden tâviz vermemiştir (İz, s. 76-77). Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nda ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde hiçbir gruba bağlı kalmamış, yanlış gördüğü uygulamalara karşı çıkmış, baskılara boyun eğmemiştir. Bir Anadolu insanı olarak yaşamaya devam etmiş, vekilliği esnasında kılık kıyafetinde bir değişiklik yapmamıştır. Onun nüktedan ve hoşsohbet bir kişiliğe sahip olduğu belirtilir (*Hulâsatü'l-beyân*, Veli Er-tan'ın girişi, I, 11-15).

Eserleri. 1. *Hulâsatü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân.** 1911-1915 yılları arasında Konya'da yazılan tefsir on beş cilt olarak iki ayrı zamanda basılabiliştir. Daha sonraki yıllarda çeşitli baskıları yapılan eserin Latin alfabesiyle ilk neşri 1966-1969 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Tefsir ilmi bakımından yetersiz kabul edilen eser bazı özellikleri sebebiyle halk nezdinde rağbet görmüştür. 2. *el-'Ağâ'idü'l-hayriyye fi tahriri mezhebi'l-fırkatî'n-nâciye ve hüm Ehlî's-sünne ve'l-cemâ'a ve'r-red 'alâ muhâlifihim.* Arapça olarak hazırlanan eserde inanç konularıyla ilgili 133 mesele incelenmiştir. 1919'da tamamlanan kitap (Kahire 1334; Kahire, ts.) müellif tarafından *Akâid-i Hayriye Tercümesi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1921, 1924, 1925). Yazma nüshası Konya Yûsuf Ağa Kütüphanesi'ndedir (nr. 3506). 3. *Ahkâm-ı Kur'âniyye* (İstanbul 1922, 1924, 1941, 1947, 1966, 1971). 482 hükmün yer aldığı eserde konular alfabetik sıraya göre ele alınmıştır. Bu eserin de Konya Yûsuf Ağa Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (nr. 170). 4. *Sahîh-i Buhârî Tecrid-i Sarîh*

Mehmed
Vehbi
Efendi